sterkt, moogt gij nog niet zeggen, dat dus de Twijfel goed is, en er uw eigen ziel en de ziel van anderen toe verlokken.

Alle Twijfel is *zonde* en moet ook voor uw besef »zonde" *blijven*.

Als Twijfel in u opdoemt, moogt ge nimmer zeggen: »*Nu* ben ik op den goeden weg; *zoo* zal ik tot geloof komen", maar moet ge steeds vlieden als voor een giftige slang die door haar beet uw hart wil verderven.

En als ge om u heen tweeërlei soort menschen ontmoet, de éénen die den Twijfel nooit in die mate gekend hebben, en de anderen, die eindeloos in hun twijfelzucht op en neer slingeren, zult ge *niet* de laatsten, maar de *eersten* gelukzalig prijzen; ze benijden, dat ze de verzoeking ontkwamen; en steeds ook met het oog op den Twijfel bidden: Leid mij niet in verzoeking, maar verlos mij van den Booze!

En dit scheelt alles.

Immers, als er Twijfel in u oprijst, en ge ontvangt dien Twijfel gastvrij als een vriend, dan voedt ge een slang in uw hart.

En omgekeerd, wie, als de Twijfel zich aan de reet van de deur vertoont, ijlings de deur toesluit en dichtgrendelt als voor een inbreker en beroover van zijn ziele, die zal in God den Heere sterke daden doen.

Hij zal uit het geloof *leven*, en wat uit dat geloove is, zal hem, om zijn geloof, geen zonde meer voor God zijn.

KUYPER.

Amsterdam, 29 Juni, 1888.

Ook de afgeloopen week deed de Reformatie onzer vaderlandsche Gereformeerde kerken weer een aanmerkelijke schrede vooruit, door het samenkomen van de voorloopige Synode van een deel dezer kerken te Utrecht.

Wel dient erkend, dat deze Synode nog een zeer onvolkomen karakter vertoont, wat ze dan ook in haar naam van *voorloopige* Synode uitspreekt. Immers volle autoriteit in zake de belijdenis zou eigenlijk alleen toekomen aan een Synode, waarin alle Gereformeerde kerken der wereld saamkwamen. In engeren zin komt die volle autoriteit slechts aan een Synode of saamvergadering van *alle* kerken in het land toe. En stellig maakt het feit, dat tal van Gereformeerde kerken niet vertegenwoordigd waren, het karakter dezer kerkelijke vergadering onvolledig.

Toch kon dit geen beletsel zijn, om saam te komen. Ook onze oude Synoden van Emden, Middelburg, Dordrecht (1578) enz. waren nog op verre na geen samenkomsten van *alle* kerken dezer landen, en veel min nog waren zulks de Synoden onder het kruis, in Vlaanderen, Brabant en Antwerpen gehouden.

Indien dus onze vaderen zich door deze klaarblijkelijke onvolledigheid *niet* van Synodaal samenkomen lieten terughouden, behoefden ook wij zeker niet zonder Synodaal saamkomen te leven, en deed men recht, door de kerken naar Utrecht in Synode saam te roepen.

Ook te Jeruzalem waren, blijkens Handelingen XV, volstrekt niet alle toen reeds bestaande kerken vertegenwoordigd, en toch is nimmer Synodale autoriteit aan deze samenkomst ontzegd.

In *abnormalen* toestand is *abnormaal* handelen door de feiten zelf geboden.

Slechts dan zou hierin kwaad gelegen zijn, als zulk een vergadering zich aansloot, voor het gebrekkige in haar eigen optreden geen oog had, en niet ijlings de hand uitstak, om, voor zooveel aan haar hangt, tot vollediger gestalte te geraken.

Zoo was het bij onze vaderen, die te Wezel eerst slechts een Synodaal Convent hielden. Toen zij te Emden, buiten onze erve, in zeer abnormalen toestand samenkwamen. En eerst daarna in meer vast spoor geraakten. Dit alles echter zóó, dat van meet af het *volledig* karakter der Synode, onder bijroeping van de buitenlandsche broederen, gelijk dit in 1619 tot stand kwam, hun als ideaal voor oogen zweefde, en hun daad er op mikte.

En in zooverre mag ook van de Synode te Utrecht getuigd, dat ze zelfverheffing weerde en in het rechte spoor trad.

Immers niet alleen, dat ze in haar naam van *voorloopig* deze onvolkomenheid van haar karakter uitsprak; maar wat meer zegt, haar eerste daad was, een besluit te nemen, waardoor gepoogd wordt, tot saamvergadering ook met andere Gereformeerde kerken te geraken.

Met name gold deze poging die groep kerken, die sedert 1834 allengs in zuiverder gestalte optraden.

Ze beleed met deze institutaire kerkformatie nu reeds in één zelfde kerk te zijn, overmits de eenheid der kerken naar heur formatie in niets anders dan in éénheid van Belijdenis, Liturgie en Kerkenordening kan gezocht; en betuigde mitsdien de wederzijdsche gehoudenheid van Godswege, om een einde te maken aan de zonde, die in het alsnog gescheiden leven onmiskenbaar was.

Ja, ze deed meer.

Ze nam onverwijld de noodige maatregelen, om ook de Christelijke Gereformeerde broederen zich hierover te doen uitspreken, en vereenigde zich daartoe, na breede en hoogst ernstige discussie, zonder hoofdelijke stemming, met onderstaand rapport:

Aan de voorloopige Synode der Ned. Gref. Kerken, vergaderd te Utrecht.

In opdracht van uwe Commissie van advies hebben de ondergeteekenden de eer, wat aangaat die punten door onderscheidene Classen aangegeven, die handelden over de vereeniging van onze Kerken met die der Christelijke Gereformeerde Kerken, u te adviseeren als volgt:

Schrijven te richten aan de Chr. Ger. Synode te Assen.

1°. De voorloopige Synode besluite, zich schriftelijk te wenden tot de Synode der Christelijke Gereformeerde Kerken, die binnen kort te Assen staat gehouden te worden, en spreke in dit schrijven 1°. haar overtuiging uit, dat van 's Heeren wege een gescheiden kerkelijk leven, waar de Kerken één zijn in Belijdenis, Liturgie, Kerkenorde en Taal ongeoorloofd is; 2°. dat hare en onze Kerken, die zich *de facto* in zulk een eenheid verheugen, derhalve niet mogen voortleven zonder poging tot kerkelijke ineensmelting aan te wenden; en 3°. dat uwe vergadering als de eerstsaamgekomene ten deze het zich een eere rekent de eerste stappen te mogen doen, en alsnu voorstelt den navolgenden loop van zaken:

Gang en onderhandelingen omschreven.

a. Beide Synodale vergaderingen benoemen elk vijf Deputaten met recht van assumptie van adviseerende medeleden.

b. Deze tien deputaten aanvaarden als grondslag van hunne samensprekingen de drie punten, die als resultaat van de samensprekingen van de Deputaten van het Synodaal Convent te Rotterdam met de heeren der Theologische school te Kampen gevonden werden.

c. Zij ontwerpen op dien grondslag een ontwerp-acte tot hereeniging.

d. Dit concept zenden zij in aan de kerken van Utrecht en Assen, die beiderzijds den leden der beiderzijds ter Synode gecommitteerden heeren kennis geven, opdat beide Synoden in den loop van het jaar nogmaals saamkomen.

e. De Synoden spreken over dit concept in deze hervatte zittingen haar oordeel uit.

f. Mocht beiderzijds het alsdan tot stand gekomen concept voorloopig goedgekeurd worden, dan ga het beiderzijds naar de Classen, opdat elke kerk zich kunne uitspreken.

g. Daarna komen de Synodén ten derden male saâm, om met Gods hulpe deze gewichtige aangelegenheid tot het gewenschte einde te brengen en broeders te deputeeren voor de uitvoeringen.

Benoeming en last van vijf Deputaten.

2°. De voorloopige Synode benoeme vijf Deputaten, om ten deze haar last uit te voeren in den zin, die sub 1 is aangeduid, waarbij het tevens aan deze Deputaten op het hart wordt gedrukt, geen middelen te verzuimen, die, behoudens de zuiverheid der Gereformeerde beginselen, het welslagen hunner onderhandelingen bevorderen kunnen, zonder ten deze op iets anders te staan, dan op hetgeen in Gods Woord van de kerke Christi geëischt wordt.

Wijze van concipieeren en arresteeren van den sub 1 bed. brief.

3°. De voorloopige Synode drage aan de ondergeteekenden op, het sub 1 bedoelde schrijven te ontwerpen en in te dienen in de zitting van Donderdag a.s., opdat de vergadering hierover beslisse.

Wijze van expeditie.

4°. De Voorloopige Synode drage haar eersten (scriba op, dit schrijven onverwijld toe te zenden aan de kerke der Christelijke Gereformeerden te Assen, met verzoek dit aan de Synode harer kerken, zoodra deze saamkomt, te doen toekomen.

DR. A. KUYPER.
DR. F. L. RUTGERS.

Utrecht, 26 Juni 1888.

Gave de Koning onzer kerken, dat dit zoo gewichtig besluit ook te Assen opening des harten vinde. Leide Hij de gezamenlijke broederen bij hun nadere overwegingen. En zij het schoone einde van deze worstelingen, dat nog eer het jaar 1888 ten einde spoedt, het staketsel wegvalle, dat ons, saamwonenden in eenzelfde huis, ja van Godswege uit éénen bloede gesproten, dusver nog feitelijk in twee vertrekken gescheiden houdt.

Nog op één punt mag nadruk gelegd.

Ook de buitenlandsche kerken toch ontbraken op deze Synode niet geheel.

Reeds nu hadden twee groepen van buitenlandsche Gereformeerde kerken zich met deze Synode in correspondentie gesteld.

Schriftelijk de *Old Seceders* uit Schotland, en door het zenden van een afgevaardigde de 500 kerken der Dutch Reformed Church in Amerika.

Professor Henry E. Dosker, die namens deze kerken met credentiebrief aanwezig was, bracht der Synode uit Amerika verblijdende berichten, zoowel omtrent den welstand dier kerken, als omtrent heur trouw aan de Drie Formulieren van eenigheid, en niet minder omtrent de warme sympathie, waarmee zij het weeropleven van de oude Belijdenis onzer en hunner gemeenschappelijke vaderen én in de beweging van 1834 én in die van 1886 hadden begroet.

De heer Dr. H. Oort, een volbloed moderne en hoogleeraar in de Oostersche taal- en letterkunde te Leiden, had onlangs den moed de stelling op te zetten, dat „ongeloof erger is dan onzedelijkheid."

Hierdoor beliep hij heftige tegenspraak.

Natuurlijk kon in die breede kringen, waarin het geloof hoogstens voor een poëtisch ornament van het leven geldt, mits men maar goed leve, *zulk* een stelling van *zulke* lippen niet beluisterd worden, of ze viel als een bom te midden van de gerusten in het Sion van onze burgerlijke zelfvoldaanheid.

Hij wierd er dan ook hevig om aangevallen en schier bespot.

Toch hield hij stand, en wij danken er hem voor, dat hij den moed der overtuiging bezat, om niet ijlings het zwaard op te steken.

Het stellige feit, dat iemands geloofs- of ongeloofsovertuiging allengs, maar zeker, als een wigge in heel zijn persoonlijk bestaan en in het bestaan van zijn geslacht indringt, terwijl een zedelijke inzinking én persoonlijk én voor het geslacht, vaak slechts incidenteel is, mag niet onder stoelen of banken geschoven, maar dient luide te worden gepredikt.

Het loont daarom de moeite, met eenige aandacht te luisteren naar de wijze waarop Dr. H. Oort zijn stelling tegen de gevallen bedenkingen verdedigt.

Hij vraagt dan van zijn stelling:

Is zij waar? Indien zij inhield wat de Heer Kamp er in vindt, zeker niet; maar het verband waarin zij voorkomt had hem kunnen leeren, dat de eerste indruk dien hij er van kreeg een verkeerde was. Op de stelling van *De Amsterdammer*, dat modernen, evangelischen, orthodoxen, roomschen, joden en atheisten gelijk recht van bestaan hebben in deze wereld, vol verscheidenheid, had ik — haar met verontwaardiging verwerpende — geschreven, dat die onderscheiden menschen evenmin gelijk recht van bestaan hebben als een lichtmis en een eerbaar man, een zelfzuchtige en een liefderijke.

Wilde ik daarmede nu zeggen, dat atheisten of ongeloovigen gelijk staan met lichtmissen en diergelijken? Immers neen? Het houdt in: evenmin als een lichtmis gelijk recht van bestaan heeft met een eerbaar man, heeft een ongeloovige het met een geloovige.

De uitdrukking »gelijk recht van bestaan hebben" die ik van *De Amsterdammer* overnam, zou kunnen misverstaan worden, maar is blijkbaar niet misverstaan. Zij beteekent zooveel als: van dezelfde waarde zijn. Een orthodoxe, een moderne, enz. hebben gelijk recht van bestaan, wil bij de redactie van *De Amsterdammer* zeggen: het is van geen belang, of iemand het een of het ander is; want er moeten nu eens menschen van allerlei zienswijze en richting zijn. Tegen die gelijkstelling, vrucht van oppervlakkigheid en twijfelzucht, meestal aan onverschilligheid gepaard, kwam ik op. Ik had er ook op kunnen laten volgen: zij hebben evenmin gelijk recht van bestaan als een verstandig mensch, een geleerde, een onnadenkende en een onkundige op eene lijn staan; maar ik koos natuurlijk de vergelijking met verschil op zedelijk gebied, omdat dit zoo nauw samenhangt met dat van godsdienst, en om door de in aller oog hooge waarde, aan verschil in zedelijke ontwikkeling toegekend, met zoo groot mogelijken nadruk het door en door verkeerde en heillooze denkbeeld te bestrijden, dat het er niet op aankomt, wat een mensch gelooft en of hij iets »gelooft", »als hij maar goed leeft", zooals het gewoonlijk heet.

Men ziet, Dr. H. Oort durft kras spreken. Zelfs zijn zijn beelden eer te sterk dan te zwak van tint.

Dan volgt de eenigszins matter bewijsvoering:

Dat het waarlijk niet onverschillig is, wat men gelooft, d. w. z. welke opvatting van onze betrekking tot God in iemand leeft, behoeft geen betoog, maar moet nadrukkelijk in herinnering gebracht worden. Het is een voorrecht, niet eene Joodsche, maar eene Christelijke opvoeding te hebben genoten; het is van grooten invloed op ons zedelijk leven, in een Protestantschen, en niet in een R.-Katholieken dampkring te ademen; het is een zegen voor ons, moderne denkbeelden te koesteren; zij verruimen en versterken de ziel. Dat eene opvatting tijdelijk geringen invloed kan oefenen, dat menigeen beter, menig ander slechter is dan zijne overtuiging meebrengt, dat deze vaak bloot verstandelijk is of een dood ding, is overbekend, maar werpt die waarheid niet omver. In eene geloofsovertuiging toch is eene levensopvatting uitgedrukt, en deze plooit langzaam maar zeker ons denken, voelen, willen, ons karakter. Menige zonde in de praktijk des levens komt eerder terecht dan de verkeerde richting, die het zieleleven heeft gekregen door een ingeroest vooroordeel en eene zekere opvatting van onze bestemming en roeping.

Maar dan wordt hij weer pittiger en valt het „ongeloof" met scherpen kling op het lijf.

Is reeds een verkeerd geloof heilloos, hoe veel te meer ongeloof! De Heer Kamp waarschuwt ten dezen voor misverstand. Immers, er is onbewust geloof. Ook wordt het woord licht genomen in den zin van leer, en dan is het niet waar. Toegestemd, natuurlijk! Maar laat ons toch niet, uit vrees voor misverstand, de groote waarheid voorbijzien, dat ongeloof de dood voor de ziel is! Is ongeloof hetzelfde als »met zijn denken in het ongereede zijn geraakt waar het de vraag naar het bestaan van God geldt"? Neen; zeker niet. Maar dit »in het ongereede raken" kan er wel toe leiden. De ongeloovige spreekt voor zichzelven uit: ik weet niets van God, ook niet van eene bestemming der menschheid of des menschen. Hij erkent vaak wel, dat wij plichten hebben te volbrengen, al haalt hij gewoonlijk de schouders op bij de vraag, waarop eigenlijk dat plichtgevoel rust; maar hij mist alle voorstelling of denkbeeld van de onzienlijke dingen, en van den grond eener hoop op de toekomst voor zich of de menschheid wil hij niet weten. Niets is op den duur noodlottiger dan deze gemoedstoestand. Geruimen tijd teert menigeen op indrukken in de jeugd ontvangen en op de macht der zeden die in zijn kring heerschen; maar waar die ontkenningen doordringen, waar men het er ernst mee maakt, vooral waar men er in opgevoed wordt, vermoorden zij ten slotte de zedelijkheid. Eene platte opvatting van plicht, moedeloosheid in den strijd van het leven, verbittering bij teleurstelling, al de slapheid die zich paart aan de verzuchting: Wat baat het ons, of wij ons afmatten? Alles is toch ijdelheid! en — wellicht het ergst van alles — het cynisme, het ongeloof in menschendeugd — zijn de wrange vruchten van ongeloof. En tot welk een laag peil van onzedelijkheid heeft hij niet gevaar te zinken, wiens innerlijk leven verslapt is!

Nu schrijft Dr. H. Oort dit alles *als moderne*, en van zijn *modern* standpunt; en spaart hij ons, orthodoxen, zijn *Seitenhieben* niet.

Toch valt hierover, naar aanleiding van dit opstel, met hem niet te twisten.

Dit kon, zoo hij, gelijk het in wetenschappelijk debat niet ondienstig ware, ook zijne omschrijving van het *geloof* had gegeven; maar dit liet hij na.

Gevolg waarvan is, dat wij thans volstaan moeten met het constateeren van een schreiende tegenstrijdigheid in zijn opstel.

Al toch wat hij ten bate van het geloof zegt, komt in zijn opstel neer op zekere dispositie *van het hart*; terwijl de consequentien die hij poogt te trekken, zich alle bewegen op het terrein van het *bewustzijn*.

Dit nu is wat de mannen der logica noemen eene μετάβασις εἰς ἄλλο γένος, d. w. z. een overspringen bij uw conclusie op een ander terrein, dan dat, waarop ge uw uitgangspunt koost.

Opzettelijk maakte Dr. H. Oort zich hier zeker niet aan schuldig.

Toch dreef hem ongetwijfeld de ongenoegzaamheid van zijn eigen levensovertuiging.

Hij *kon* tot geen logische conclusie komen, zonder ongemerkt *ons* meer gelijk te geven, dan hem lief was.

In *Het Vaandel* is J. H. B. zoo vriendelijk, het bestaande misverstand uit den weg te ruimen, en zijne vergissing te erkennen.

Ontvange hij onzen dank daarvoor.

Doch hij doet meer.

Hij resumeert namelijk de wederzijdsche verhouding in deze drieledige tegenstelling:

De *Chr. Gereformeerden* zeggen, dat de reformatie alleen geschieden kan krachtens *het ambt der gelooviger*.

De meeste *Ned. Geref.* (doleer.) en door den *bestaanden* kerkeraad en door een krachtens 't ambt der geloovigen *gekozen* kerkeraad.

Wij: alleen door den *bestaanden* kerkeraad.

Wiens overtuiging is de *goede* volgens de H. S. en daarom volgens de Belijdenis?

Wij willen gaarne van dwaling overtuigd worden.

Welnu, het is metterdaad aanwijsbaar, dat hier dwaling in het spel is.

De kerk onder de Roomsche hiërarchie heeft namelijk in de 15de en 16de eeuw voor denzelfden strijd gestaan, die thans tegen de kerk der Synodale hiërarchie was aangebonden.

En in dien strijd nu verdedigde ook Rome met hand en tand deze drie stellingen: 1°. een kerk kan zeer verre gedeformeerd zijn; 2°. zoo ze gedeformeerd is moet ze gereformeerd worden; maar 3°. deze reformatie mag en kan alleen uitgaan van de opzieners der gemeente en hun colleges.

Evenzoo nu zegt J. H. B.: 1°. De Synodale kerk is schriftelijk gedeformeerd; 2°. ze moet gereformeerd worden; maar 3°. deze reformatie kan alleen uitgaan van de bestaande opzieners en hun colleges.

Hiertegenover nu verdedigden de mannen der Hervorming met klem en kracht de stelling, dat waar de opzieners en hun colleges de reformatie *niet* ter hand nemen, de plicht hiertoe rust *op het ambt der geloovigen*.

Naar dien regel handelden ze.

Door het handelen naar dien regel kwam de Reformatie der 16de eeuw tot stand.

En overmits J. H. B. mag geacht worden, dit werk der vaderen niet *af*, maar *goed* te keuren, ziet hij zich tusschen deze twee vuren geplaatst.

Hij moet óf zijn stelling handhaven, maar dan ook aan Rome tegenover Luther en Calvijn gelijk geven; óf met Luther en Calvijn tegen Rome gaan, maar dan ook zijn stelling varen laten.

Gelijk men weet, is de heer Ds. M. J. Godefroy, eertijds predikant te Achlum in Friesland, voor niet lange dagen naar Transvaal vertrokken, en thans predikant bij de Hervormde kerk in Pretoria.

Deswege boezemt het belang in, na te gaan, hoe door mannen van zijn richting de kerkelijke zaak wordt opgevat in een sfeer en kring, waar de critiek zwakker en dus de hand der predikers vrijer is.

En wat blijkt nu!

Dit, dat Ds. Godefroy al spoedig een editie van het *Kort begrip* heeft uitgegeven, waarin wat hem niet aanstond, eenvoudig door hem veranderd en gewijzigd is.

Hiertegen is, gelijk men denken kan, onverwijld protest aangeteekend en wel bij monde van den heer J. P. de Beer, te Middelburg in Zuid-Afrika.

En De Beer had hierin volkomen gelijk.

Natuurlijk de drukpers is vrij en ook Ds. Godefroy mag laten drukken wat hem gevalt.

En ook weet een ieder opperbest, dat het *Kort begrip* niet tot de Drie Formulieren van eenigheid behoort, zoodat er door niemand kerkelijk bindende kracht aan kan worden toegekend.

Maar met dit al, is en blijft het *Kort begrip* een document dat straks *drie eeuwen levens* telt; een geschrift dat door een der beste onzer Gereformeerde vaderen is opgesteld; een hulpmiddel voor het Catechetisch onderwijs, dat door de practijk en het gebruik van tal van kerken geijkt is.

En in zulk een document nu zet niemand de schaar.

Dat verbiedt piëteit. Dat verbiedt historische zin.

Dat verbiedt kerkelijk bewustzijn.

De verdediging van Ds. Godefroy, dat zijn veranderingen *verbeteringen* zijn, doet dus niets ter zake.

Wil hij zelf een leerboekje voor het Catechetisch onderwijs uitgeven, hij doe zulks. Nog eens, de pers is vrij. Maar dan weet ook een ieder, dat men met niets te doen krijgt dan met de particuliere opinie van een Irenisch prediker.

Maar als Ds. Godefroy zijn particuliere opinie, die hij voor goed houdt, uitgeeft in den vorm van het *Kort begrip*, dan *schuift hij onder*; dan dekt hij zijn lading met een vlag die er niet bij hoort; dan voert hij *contrabande* in.

Zijn verdediging houdt dan ook geen oogenblik steek.

Immers een ieder ziet en tast, dat we hier met niets minder te doen hebben, dan met een eerste poging van Irenische zijde, om in een vorm die er bij de Transvalers het gemakkelijkst ingaat, van lieverlee Irenische denkbeelden in te voeren.

Hiermee is natuurlijk niet ontkend, dat *enkele* veranderingen metterdaad *verbeteringen* kunnen zijn. Verbeteringen zijn ook in onze *Formulieren van eenigheid* aan te brengen.

Maar dit verontschuldigt den veranderaar niet.

Hij miste er het zedelijk recht toe; daargelaten nog de vraag, of het theologisch gezag van Ds. Godefroy hoog genoeg door de kenners wordt aangeslagen, om hem in zedelijken zin tot zulken arbeid te machtigen.

Bij ons rees desaangaande wel eenige twijfel.

Immers, hij maakte o. a. een verandering, waarbij ontkend wierd, dat God de Heere nog heden ten dage de ziel des menschen goed en naar zijn evenbeeld schept.

Een loochening dus van het *Creatianisme*, daar het toch niet denkbaar is, dat God iets onheiligs scheppen zou.

Dus een terugvallen in het *Traducianische* en daarmee een der fundamenten onzer *Gereformeerde* belijdenis prijs geven, om heil te zoeken in reeds lang verworpen dwaling.

Gelijk we een vorig maal beloofden, zouden we ons verdedigen tegen de aanklacht van den heer Doc. De Cock, alsof in de onzerzijds verschenen uitgave van de Dordsche Kerkenordening *tekstvervalsching* ware gepleegd.

Ziehier de aanklacht van den heer De Cock:

— Ik beweer op grond van art. 77 der Dord. Kerkorde, dat het Gereformeerd is te zeggen dat elk lid der gemeente lid is der geheele Kerk, dewijl alleen op dien grond gezegd kan worden »dat de afsnijding eene afsnijding is van de gemeenschap der *Kerken*."

»Dat de Doleerende broeders, die de Dordsche Kerkenorde uitgaven, zooals Dr. Kuyper en anderen, dit woord *Kerken* in Art. 77 veranderd hebben in *Kerke*, mag hun den schijn van recht geven om te zeggen dat men alleen lid is eener plaatselijke gemeente, maar het recht om te zeggen, op grond der Kerkorde, dat Art. 2 van ons Reglement in strijd is met de Kerkorde, geeft het hun zeer zeker niet.

»Ik protesteer tegen deze willekeurige verandering. Zij is meer dan het weglaten van eene letter: het is eene geheele zinsverandering en nog wel eene zoodanige, waarin zich een beginsel uitspreekt.

Gelijk men ziet is deze akte van beschuldiging verre van malsch.

Er greep plaats „een *willekeurige* verandering". Een verandering, die „een *geheele zinsverandering*" opleverde. En dat wel zulk een „zinsverandering", waardoor een *geheel ander beginsel* aan de Dordsche Kerkenordening wierd ondergeschoven.

Alzoo tekstvervalsching *onder hoogst verzwarende omstandigheden*.

Toch kunnen we onze lezers geruststellen, door tegenover deze zeer ernstige aanklacht nu reeds de stellige verzekering te plaatsen, dat de heer Doc. De Cock eerlang zelf in *De Bazuin* zijn beschuldiging in zal trekken, en ons van alle rechtsvervolging en onder betuiging van leedwezen zijnerzijds zal ontslaan.

We zullen namelijk op een wijze, waar geen speld tusschen is te brengen, aantoonen, dat 1°. de uitdrukking *der kercken* in dien tijd zoowel de tweede naamval *enkelvoud* als de tweede naamval *meervoud* kan zijn; 2°. dat het in art. 77 *geen* meervoud maar *enkelvoud* is; en 3°. dat er een fout zou begaan zijn, indien we bij een uitgave in andere en nieuwere spelling *der kercken* NIET in *der kerke* veranderd hadden.

Vooraf echter zij opgemerkt, dat er aan onzen kant eenige schuld ligt, dat de heer Doc. De Cock zich te kwader ure deze aanklacht liet ontvallen.

Reeds meer dan eens toch had de heer De Cock ons bij vriendschappelijke ontmoeting deelgenoot gemaakt van zijne meening, dat der *kercken* in art. 77 der Dordsche Kerkenordening ons steisel omverwierp; wat we dan beloofden na te zullen zien; maar om het o. i. uiterst gering belang van deze quaestie verzuimden.

Nu schijnt op den heer De Cock ons stilzwijgen een indruk gemaakt te hebben van zwakheid, en hem zoodoende gesterkt te hebben in zijn overtuiging, dat metterdaad zijne bedenking onwrikbaar vaststond en het tijd wierd thans den buit in te halen, dien art. 77 hem scheen te bieden.

En thans ter zake.

Onze eerste stelling is: dat *der kercken* in den tijd waarin de Kerkenordening van Dordt gesteld wierd, zoowel tweede naamval *enkelvoud*, als *meervoud* kan zijn.

Deze stelling willen we op tweeërlei wijze waar maken; ten eerste door het getuigenis van een man, voor wiens gezag ook de heer Doc. De Cock wel zal willen zwichten, t. w. den hoogleeraar Dr. M. de Vries uit Leiden, en ten tweede door bewijzen uit de letterkundige producten van dien tijd.

De hoogleeraar De Vries dan schreef ons op onze desbetreffende vraag dit antwoord:

— »Amice, de genitivus singularis van *kercke* was in het Middelnederlandsch *kercke* en *kercken* beide. De laatste vorm (kerken) was de meest gewone, en die is in gebruik geweest tot in 't begin der 17de eeuw, toen hij allengs in onbruik geraakte en door den vorm zonder *n* vervangen werd. In 1619 kan *kercken* zoowel *ecclesiae* als *ecclesiarum* beteekenen. Wat telkens bedoeld is, moet door verband en samenhang worden uitgewezen. Hartelijk dank enz.

(*w. g.*) M. DE VRIES.

Leiden, 20 Juni 1888."

Ons tweede bewijs zij geput uit een werk, dat nu nog meer algemeen in handen is, en dus ook door meerdere onzer lezers kan worden nageslagen. We kiezen daartoe de *Catechismus*verklaring van Ds. Bastingius, die uit het Latijn in het Nederduitsch vertaald is door Ds. Henr. van Corput, pred. te Dordrecht, en uitgegeven te Dordrecht in 1594 bij Jan Canin, 2e editie in 8°. Hieruit nu zullen we enkel zulke voorbeelden kiezen, waarbij niet alleen het Latijn steeds *ecclesiae* in het enkelvoud heeft,